

# Jan Kotěra

**Jan Kotěra** se narodil 18. 12. 1871 v Brně, po maturitě v roce 1890 přišel do Prahy. Praxi absolvoval v projektové kanceláři inženýra Freyna kde mj. pro barona Mladotu ze Solopysk již v roce 1894 vypracoval projekt přestavby jeho zámku Červený Hrádek. Ve studiu dále pokračoval na vídeňské Akademii výtvarných umění u profesora Otto Wagnera, kde se seznámil s J. Plečnikem, A. Loosem a dalšími a byl ovlivňován jednak modernismem, jednak doznívajícím italsky orientovaným klasicismem. Jednou z Kotěrových školních prací byl projekt knížecích lázní, na kterém si vyzkoušel historické zdobení a přitom dodržel všechny funkční požadavky svého učitele. Roku 1897 pak získal prestižní Římskou cenu spojenou se stipendijním pobytem v Římě a možností cestovat po celé Itálii.



Po ukončení studií se vrátil do Prahy a stal se (ve věku 27 let) profesorem na speciální škole dekorativní architektury na pražské uměleckoprůmyslové škole. V roce 1910 byl jmenován profesorem nově vytvořené speciální školy architektury na Akademii výtvarných umění, kde vychoval celou další generaci architektů.

V Praze neměl z počátku příležitost, aby uskutečnil některý z velkých projektů, na které se ve Vídni připravoval. Více ho zaměstnávaly každodenními úkoly - . nájemní a obchodní domy nebo předměstské vily. Jeho první samostatnou prací bylo průčelí Peterkova domu na Václavském náměstí, kde hledal způsob jak se oprostit od obvyklých schémat a dospět k vlastnímu výrazu. Logickou reakcí bylo přiklonění k francouzské variantě Art Nouveau, která byla opakem geometrické vídeňské secese a tak vytvořil jednu z prvních pražských ukázek nového secesního stylu se střídmou zdobností.

Skutečně velkou zakázkou byla stavba Okresního domu (dnešního hotelu) pro Hradec Králové na sklonku roku 1902. Dům stojí nedaleko labského nábřeží v pásu bývalých městských hradeb. Průčelí je rozděleno na dvě části: první z nich je symetrická a ukončena výraznou římsou, pod kterou je bohatá fresková dekorace s městským znakem. Ve druhé, užší části průčelí je hlavní vchod lemovaný pilastry a lodžii v horním patře. Navrhl i veškeré vnitřní zařízení kavárny a restaurace. Dům patří k nejlepším realizacím z jeho raného období.

Kolem roku 1904 měl již pevné místo v české architektuře a to mu umožnilo uplatňovat základní principy architektonické moderny a oprostit se od secesního dekoru. Významnými stavbami tohoto období je vila s ateliérem pro sochaře St. Suchardu v Praze-Bubenči z let 1905-7, která je koncipována v duchu anglického halového domu a hlavně **Národní dům v Prostějově**. Tato budova patřila svého času k největším na Moravě a zahrnuje tři vzájemně propojené prostory – divadlo, restauraci s přednáškovým sálem a spolkový dům. Dokázal zde propojit architekturu budovy s výtvarnými díly a účelovými předměty uměleckořemeslného charakteru a tak vytvořit harmonický celek.



Po cestě do Ameriky, kde se podílel na koncepci expozice českých zemí v rámci světové výstavy v St. Louis, nastal v jeho tvorbě výrazný zlom. Postupně se oprostil od secesního dekoru a definitivně se přiklonil k moderně. Začal využívat nové materiály, vápenné omítky nahradil drsnými a dbal na účelné uspořádání vnitřních prostor. Prosazoval architekturu opírající se o „věčné přírodní téma o podpoře a břemeni“, ozdoby považoval za druhotné, sloužící jen ke členění objektu a podporující jasně konstruktivně vyjádřené hmoty. Zcela zřetelným posunem od dekorativnosti je jeho vlastní vila v Praze na Vinohradech. Jednoduché fasády zde přiznávají vnitřní prostorové uspořádání, a to se na zahradní straně projevuje neobvyklým, nepravidelným uspořádáním oken. Další stavby už neměly ani náznak secesní zdobnosti a vyznačovaly se především využitím režných cihel. V tomto duchu začal roku 1906 vznikat soubor budov vodárny pro Vršovice sestávající z čerpací stanice u Vltavy v Braníku a vodárenské věže.

Přísný styl svých staveb převedl do monumentálního měřítka v budově **Městského muzea v Hradci Králové** z let 1909-13. Do té doby se muzea stavěla jako okázalé chrámy vědy, ale počátkem dvacátého století se začal prosazovat názor, že nádhera a monumentalita muzejních budov začíná překážet jejich osvětové a vědecké funkci. To je zřetelné i v pojetí této stavby. Modernímu půdorysu nechybí kupole nad vchodem lemovaným dvěma bohyněmi od sochaře Suchardy a rám vstupní části připomínající románský portál. První varianta vznikla už v roce 1907, měla ale stále dost dekorativních prvků. Pro snížení nákladů byla značně zjednodušena fasáda a omezeno použití kamene, který byl nahrazen betonem a režným zdivem. Tuto variantu návrhu dokončil jeho ateliér v říjnu 1908 pod vedením J. Gočára. Stavět se začalo na jaře 1909 podle další varianty (na ni se již Gočár nepodílel) a muzejní sály a čítárna byly veřejnosti zpřístupněny v říjnu 1913. Současně s projektem muzea se Kotěra podílel i na urbanistickém řešení celého města.



V letech 1911 a 1912 pracoval na projektu Mozarteia v Jungmannově ulici v Praze (pro hudebního nakladatele M. Urbánka), kde uplatnil myšlenku fasády ustupující patro po patře do hloubky budovy. Z koncertního sálu v budově později vytvořil E. F. Burian divadlo. Ve vesnici Ratboř u Kolína postavil v letech 1911 až 1913 dvojvilu nazývanou Nový zámek. Dnes slouží jako stylový hotel s názvem Chateau Kotěra. V té době zesiluje v jeho tvorbě klasicistní složka a vedle přísného slohu použitého u hradeckého muzea nebo i u Mozarteia se vrací k tradičnímu vrstvení architektonických hmot. Přesnou hranici mezi jeho vrcholnou a pozdní tvorbou lze jen těžko najít. Jako jeden z mezníků lze označit stavbu Všeobecného penzijního ústavu na vltavském nábřeží v Praze. Průčelí budovy důsledně dodržovalo pravoúhlou osnovu doplněnou geometrizujícími motivy zámečnických prací nebo vitráží. Řadu dokončených předválečných staveb završuje novostavba Lembergova paláce ve Vídni z let 1913-15. Léta 1906 až 1913 patřila k jeho umělecky nejlepším.

Po vypuknutí první světové války se stavební činnost v celé monarchii téměř zastavila. V roce 1915 jej oslovil Tomáš Baťa, který potřeboval vybudovat novou kolonii pro své pracovníky. Kotěra už dříve, v roce 1911, pro něj pracoval na úpravě vnitřní dispozice jeho vily. Do objektu vnesl architektonický řád a jasnou prostorovou hierarchii, přízemí s centrální halou vyhradil reprezentativním účelům a patro vlastnímu rodinnému bydlení. Navrhl i přístavbu promenád, altánů a zahradního domku a vyřešil i zasazení vily do okolní krajiny, což bylo architektonicky nejobtížnější.

V uvažované kolonii měl být větší počet budov určených pro zaměstnance jak úřednických tak i dělnických profesí, požadavky na ně tedy byly velmi rozdílné. Kotěra navrhl regulační plán, který počítal s obytnou zónou i základními službami. V letech 1918 - 1925 proběhla na základě tohoto plánu první etapa výstavby, během ní vzniklo 600 nových bytů. Poválečný boom ve Zlínaě si vynutil přepracování projektu pro další etapu výstavby ale i tak patří Kotěrovi zásluha o rozvoj a zlepšení kultury bydlení v tomto městě.

Po roce 1918 se kulturní a umělecké poměry podstatně změnily. Kotěra se věnoval již dříve rozpracovanému projektu dostavby univerzitních budov. Od prvních skic z roku 1907 došlo ovšem k řadě změn, zvláště v orientaci vstupů a v řešení veřejného prostoru kolem budov. Z jeho projektu byla realizována v letech 1924 -30, tedy až po Kotěrově smrti, architektem L. Machoněm **právníká fakulta** v pozdější variantě, kde se objevuje výrazný motiv umělecky zdobeného trojúhelníkového štítu.



Kotěra vtiskl české architektuře zcela nové pojetí, na které později navázali jeho žáci. Jeho stavby mají čistou přehlednou dispozici, tvarovou pestrost, výtvarnou logiku a neotřelou nápaditost. Většina jeho budov se vyznačuje asymetrickou, avšak vyváženou kompozicí. V jeho osobě se spojily schopnosti výborného architekta, stavitele i výtvarníka. Byl architektem mezinárodního významu, vůdčí osobností české moderní architektury. Jeho ranné stavby měly secesní charakter, pozdější už

kladly důraz hlavně na účelnost. Vždy se ale jednalo o mimořádné budovy, z nichž většina je dnes památkově chráněna. Kotěřův styl ovlivnil řadu dalších architektů včetně Josefa Gočára.

Mimo vlastní tvůrčí činnost působil také ve spolku výtvarných umělců Mánes a jako redaktor časopisu Volné směry. Organizoval mnoho výstav např. instalaci výstavy Uměleckoprůmyslové školy na Světové výstavě v Paříži v roce 1900, za kterou obdržel stříbrnou medaili., instalaci výstavy Augustina Rodina v pavilonu SVU Mánes v roce 1902, expozici českého umění na Světové výstavě v St. Louis v r. 1903 a další.

Kotěra zemřel ve věku nedožitých 52 let po delší nemoci 17. dubna 1923. v Praze, stačil ale za svého života vytvořit obdivuhodné dílo a zapsat se do dějin české i světové architektury. Na paměť jeho pedagogické činnosti byla roku 1924 na budovu Vysoké školy uměleckoprůmyslové umístěna jeho busta od Bohumila Kafky.

Vypracoval: ing. Jiří Valenta